

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Katedra / ústav: Pedagogika

Bakalářská práce

2011

Yvette Šmahelová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Katedra / ústav: Pedagogika

Bakalářská práce

Ywette Šmahelová

**Gymnázium v Rumburku a jeho historický vývoj v letech
1906 – 1989**

**The Grammar School in Rumburg and its historical
development 1906 - 1989**

Praha 2011

Za vedení práce vřele děkuji paní doc. PhDr. Růženě Váňové, CSc. a za odborné konsultace paní Libuši Švadlenkové, bývalé profesorce Gymnázia Rumburk

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze 25. června 2011

Anotace

Bakalářská práce pojednává o dějinách a výuce na gymnáziu v severočeském Rumburku ležícím na hranicích se Svobodným státem Saskem. Až do roku 1945 bylo toto město zhruba s 10.000 obyvateli převážně německé. Po skončení II. světové války byla většina německých usedlíků odsunuta a do města přesídlili Češi z vnitrozemí. Během několika málo let město dosáhlo stejného počtu obyvatel jako dříve. Gymnázium založené v roce 1906 sdílelo převratné události spolu s městem, včetně dvou okupací cizími vojsky. Během své stoleté existence Gymnázium 15x změnilo svůj oficiální název. S každou změnou názvu byly spojeny tu větší, tu menší reformy školy a učebních osnov. A jelikož gymnázium v Rumburku muselo respektovat nařízení ministerstev pěti státních útvarů, byla vlastnímu výkladu předřazena kapitola o gymnáziích v Čechách od jejich počátků až do roku 1918.

Klíčová slova: gymnázium, jednotná škola, učební osnovy, profesori, studenti, klasické jazyky, moderní jazyky, praktické předměty, přírodopis, matematika, fyzika, Rakousko-Uhersko, Československá republika, Sudety, Česká republika.

Annotation

The bachelor thesis is focused on the Grammar School in Rumburk, its history and education provided there. The town of Rumburk is located in north Bohemia on the border with Saxony. Until 1945 with the population of about 10.000 Rumburk was predominantly a German town. After the end of World War II. majority of German residents were expelled and the town was settled by Czechs from inland. Within few years the town reached the same population as before. The grammar school founded there in 1906 shared the turbulent events with its town including two occupations by foreign armies. During 100 years existence the grammar school has changed its official name fifteen times. With every change of its name came institutional reforms and changes of syllabi as well. And since the Grammar School in Rumburk had to respect regulations of five state departments, the main part of the thesis is preceded by a chapter on grammar schools in Bohemia from their beginnings until 1918.

Key words: grammar school, united school, syllabi, professors, students, classical languages, modern languages, practical subjects, science, mathematics, physics, Austria-Hungary, Czechoslovakia, Sudetenland, the Czech Republic.

OBSAH

Úvodem	7
1. Gymnázia v Čechách od jejich počátků až do roku 1918	
1.1. Počátky středního školství, humanistická a jezuitská gymnázia	8
1.2. Osvícenecké tendence, tereziánské reformy a jejich dílčí úpravy do poloviny 19. století	10
1.3. Ustálení gymnaziální výuky a vznik reálných gymnázií	12
2. Rumburská gymnázia v letech 1906-1945	
2.1. Založení a první léta ústavu (1906-1918)	17
2.2. Gymnázium Rumburk v době první Československé republiky (1918-1938)	20
2.3. Spolkové československé reálné gymnázium ÚMŠ v Rumburku (1936-1938) a nacistická vláda nad městem v letech 1938-1945	22
3. Proměny rumburského gymnázia v druhé polovině 20. století	
3.1. Těžké počátky obnoveného gymnázia v počeštěném městě (1945-1952)	26
3.2. Tři etapy v éře socialistického školství: JSS 1953-1963, SVVŠ 1961-1970 a Gymnasium/Gymnázium v Rumburku 1968-1989	28
3.3. Nový začátek: rumburské gymnázium po „sametové revoluci“	31
Seznam pramenů a použité literatury	33
Přílohy:	
I. Rumburské gymnázium krátce po dostavbě roku 1909. Kresba na soudobé pohlednici ...	38
II. Kaiser Franz Josef I. Jubiläums-Staatsgymnasium Rumburg. Barevná pohlednice z let 1910-1918.	39
III. Domovní řád pro studenty Císařského královského státního gymnázia v Rumburku	40
IV. Oficiální názvy Gymnázia Rumburk v historickém vývoji	41

Seznam zkratek

Almanach 1991:	<i>86 let nejsevernějšího gymnázia v ČSFR. 1. rok obchodní akademie v Rumburku, Rumburk 1991.</i>
Almanach 1996:	<i>Gymnázium Rumburk. Almanach k 90. výročí založení školy, Rumburk 1996.</i>
Almanach 2006:	<i>100 let Gymnázia Rumburk, 1906-2006, Rumburk 2006.</i>
Č	český jazyk
D	dějepis
DG	deskriptivní geometrie
HV	hudební výchova
CH	chemie
JŠŠ	Jedenáctiletá střední škola
L	latinský jazyk
M	matematika
N	německý jazyk
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Národně socialistická německá dělnická strana)
OSN	Ottův slovník naučný
SOA	Státní okresní archiv
SVVŠ	Střední všeobecně vzdělávací škola
TV	tělesná výchova
ÚMČ	Ústřední Matice školská
Z	zeměpis
ZDŠ	Základní devítiletá škola

Úvodem

považuji za vhodné vysvětlit, proč má volba padla právě na rumburské gymnázium. Z Rumburku pochází jedna větev mé rodiny, na gymnáziu zde studovala moje máti i teta. Do Rumburku jsem zajížděla dlouhá léta na prázdniny a později i několikrát na dovolenou. Vždy mne při procházkách zaujala mohutná budova gymnázia, jež svými architektonickými rysy připomínala historii převážně německého města. Svých posledních pobytů ve městě jsem proto využívala k návštěvě gymnázia, kde mne moje teta, prof. Libuše Štěrbová, seznámila se svojí kolegyní paní prof. Mgr. Alenu Melicharovou, která mi poskytla cenné informace a umožnila studium v archívu školy.

Starší prameny k dějinám rumburských gymnázií jsem studovala ve třech fondech Státního okresního archivu Děčín. Povahu pramene mají i vzpomínky bývalých ředitelů, profesorů a studentů, které na individuálních osudech dokreslují politické ovzduší převratných období, zájmovou činnost a v neposlední řadě též úroveň výuky. Jsem si vědoma, že moje práce nepostihuje dějiny rumburského gymnázia v plné šíři, a proto bych ráda v jejich poznávání pokračovala.

Abych si ujasnila proměny ve více než stoletém vývoji rumburského ústavu bylo nutné se seznámit s celkovým vývojem středního školství a jmenovitě gymnázií v Čechách a do jisté míry i v Rakousku-Uhersku. Tyto poznatky jsem zpracovala v první přehledné kapitole své bakalářské práce. Potíže jsem měla s psaním slova „gymnázium“. V oficiálních názvech jsem ponechala původní tvar („gymnasium“), jinak jsem se držela platných Pravidel českého pravopisu.

1. GYMNÁZIA V ČECHÁCH OD JEJICH POČÁTKŮ AŽ DO ROKU 1918

Podíváme-li se do Ottova slovníku naučného, nalezneme v něm následující definici: „Gymnasium v době nové jest ústav vzdělávací, jehož účelem je na základě studií historických, spoléhajících hlavně na jazyky a literatury klasické (latinu a řečtinu), i věd přírodních s nimi souběžně pěstovaných, podávati vzdělání vyšší a zvláště připravovati pro odborné studium univerzitní.“¹ Zde se také dovíme, že slovo „gymnasion“ je řeckého původu a že původně označovalo cvičiště, kde městští chlapci pěstovali gymnastiku. V nejstarších latinských slovnících domácího původu také slovo „gymnasium“ označovalo jednak místo pro zápasy a závody, jednak školu, a to nejprve školu vysokou, čili univerzitu.² Latina, která byla vyučovacím jazykem na všech středověkých vysokých učeních, nutně musela jím být i na školách středních, které se pod vlivem humanismu začaly již v 16. století nazývat gymnázia.

1.1 Počátky středního školství, humanistická a jezuitská gymnázia

V nejstarších dobách bylo možné v Čechách nabýt znalosti latiny, jazyka církve, úřední agendy a diplomacie, jen v klášterních a tzv. katedrálních školách při biskupských a jiných kapitulách. Prudký rozvoj měst přinesl již ve 14. století rozšíření gramotnosti i mezi laiky. Na některých školách větších měst vyučovalo se též základům latiny, zpravidla však jen metodou neustálého memorování. Četba byla v těchto dobách ještě náročným procesem, protože spočívala v pochopení a postupném skládání krátkých úseků. Jelikož však latina byla dorozumívacím jazykem církve a její liturgie, musíme předpokládat, že ji na konci středověku muselo ovládat mnoho tisíc kněží a jiných vzdělanců. Součástí výuky byla i elementární průprava v tzv. triviu, tj. gramatice, rétorice a dialektice. Název triviální tedy původně označoval základní průpravné vzdělání pro univerzitní studium. Městským školám

¹ *Ottův slovník naučný X*, přetisk Praha 1998, s. 651-663, zde s. 651. Autorem tohoto hutného, neobyčejně přínosného hesla, z něhož budu dále čerpat, je vynikající odborník František Drtina. Přihlédnout je třeba i k Dodatům k velikému Ottovu slovníku naučnému, VI/1, přetisk Praha 2003, heslo Střední školství (s. 425-431) a Středoškolská reforma (s. 431-433).

² Bohaté údaje lze nalézt ve *Slovníku středověké latiny v českých zemích II D-H*, Praha 1993, s. 921-922.

s rozšířenou výukou se v Čechách 16. a 17. století říkalo také „partikulární“, protože na rozdíl od univerzit přinášely jen částečné vzdělání (od latinského slova *pars* = část).³

Střední školství, jehož hlavní součástí byla nejprve právě gymnázia, bylo od druhé čtvrtiny 16. století u nás usměřováno dvěma významnými proudy soudobé pedagogiky, tj. na jedné straně reformami programy německých luteránských škol, jednak jezuitským školstvím. Vzorem pro vyšší školy v kališnických a v německých pohraničních městech bylo tzv. virtemberské zřízení školské z roku 1559, které zavedlo do značné míry již jednotné školství počínaje školami obecnými a konče univerzitou. Proslulost v tomto ohledu získalo desetitřídní gymnázium ve Štrasburku. Latině se zde učilo 4 hodiny denně, s řečtinou se začínalo ve 4. třídě a výuce náročné stylistice byly věnovány nejvyšší ročníky. Humanisticky zaměřená výuka luteránského typu v Čechách byla násilně ukončená nástupem rekatolizace po roce 1620.

Také všechna jezuitská gymnázia se řídila podle jednotného organizačního plánu, jenž byl zaveden roku 1599. Jezuitská gymnázia se dělila na školy nižší a vyšší. Nižší studium, které někdy bylo i u rezidencí, mělo pět tříd a směřovalo k dokonalému osvojení latiny. Vyšší stupeň zahrnoval dvou až tříletý kurz aristotelovské filozofie se třemi ročníky (logika, fyzika a metafyzika). Třetí, nejvyšší stupeň tvořilo čtyřleté studium teologie.⁴ Jen v Čechách jezuité do poloviny 17. století zřídili 12 kolejí, z toho tři v pražských městech.⁵ V 17. století začaly zakládat svá gymnázia i jiné řeholní řády, u nás pak zejména piaristé. Také piaristická gymnázia neměla vždy plný počet míst.⁶ Svá gymnázia v Čechách zakládali i benediktýni, např. v Broumově.⁷

³ Základním, dodnes nepřekonaným zdrojem poznatků je dílo Zikmunda WINTRA, *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906.

⁴ Více k tomu Ivana ČORNEJOVÁ, *Organizace jezuitského školství před rokem 1773*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší, supplementum 5*. Semily 2000, s.13.

⁵ Téměř každé jezuitské gymnázium v Čechách má již bohatou literaturu. Příkladem tu uvádím články Jiřho NĚMEČKA, *Jezuitské gymnázium v Hradci Králové a jeho přínos pro město (do zrušení řádu)*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně. Semily 2000, s. 163-167 a Miroslava NOVOTNÉHO, *Kolej Tovaryšstva Ježíšova v Jindřichově Hradci v letech 1594-1648*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně. Semily 2000, s. 129-138.

⁶ Přehledně k jejich ústavům Václav BARTUŠEK, *Dějiny a specifika piaristických gymnázií v českých zemích v 17. s 18. století (do roku 1778)*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního*

V západních zemích i v Německu se prudký vývoj přírodních věd a technických nauk začal projevovat ve středním školství dříve než v Rakousku-Uhersku, kam české země až do roku 1918 patřily. Nové zámožské objevy rozšířily poznání světa, jeho flóry i fauny. V praktickém životě bylo více třeba matematiky a fyziky než teologie. Také důraz kladený na výuku latiny se dostával do rozporu s rozšířením vzdělanosti na širší vrstvy. Na gymnáziích v Anglii i ve Francii se začala věnovat pozornost i mateřským jazykům, které byly vyučovacím jazykem na nově zakládaných ústavech pro vyšší společenské vrstvy, zejména pro šlechtické syny. Ti se vydávali téměř povinně do ciziny za poznáním a zapisovali se zde na kratší nebo delší studia v proslulých „akademiích“ nebo tzv. rytířských školách (Ritterschulen). Jedním z gymnázií, které ve své době získalo značný věhlas, bylo Franckovo „Paedagogium“ v Halle. Jeho zakladatel sice měl na mysli výuku v duchu tzv. pietismu, vycházejícím z křesťanské zásady účinné lásky k bližnímu, avšak se zaměřením na praktický život. Vedle latiny a řečtiny se tu vyučovalo i němčině, francouzštině, dějepisu, zeměpisu, matematice a přírodním vědám.

1.2 Osvícenecké tendence, tereziánské reformy školství a jejich dílčí úpravy do poloviny 19. století

Sotva se Franckův vzorový systém výuky stačil rozšířit, přineslo racionalistické osvícenství další podněty, které se tentokrát nevyhnuly ani rakouské říši za vlády Marie Terezie (1740-1780) a jejího syna císaře Josefa II. (1780-1790). Důvodem tereziánských reforem byla zoufalá politicko-ekonomická situace v zemi a tím i neutěšený stav rakouského školství. Pod vlivem osvícenských rádců, především svého osobního lékaře, knihovníka a censora Gerharda van Swieten (1700-1772), Marie Terezie prohlásila celé rakouské školství za státní záležitost, tzv. „politicum“, a rozhodla se je reformovat.

Těžiště reforem mělo spočívat v postupné sekularizaci, zestátňování škol a zavedení němčiny jako vyučovacímho jazyka. Prvním krokem bylo roku 1759 zřízení Dvorské studijní

vzdělávání. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně. Semily, Státní okresní archiv 2000, s. 15-22. Na příkladu Berouna k témuž Kamila GARKISCHOVÁ, *Působení piaristů v Berouně*. In: Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci. Sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna ve dnech 4.-5.6.2003. Praha 2003, s. 96-110.

⁷ Petra SUKOVÁ, *Benediktinské gymnázium v Broumově v letech 1775-1810*. In: Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně. Semily 2000, s. 151-157.

komise (Studienhofkommission) v čele s vídeňským arcibiskupem Christophem Antonem von Migazzi a místopředsedou Gerhardem van Swietenem. Této komisi byly podřízeny nově zřízené zemské studijní komise. Nově zavedené akademie (původně Rytířské akademie) měly být syntézou střední a vysoké školy, reformami měly projít též univerzity, na nichž měli na uplatňování státní politiky dohlížet státem jmenovaní direktori.⁸

Roku 1773 došlo ke zrušení jezuitského řádu, jež měl až dosud pod kontrolou veškeré rakouské školství. Do té doby byla gymnázia spravována církví tj. jezuitským a piaristickým řádem. Proces reformování středního školství byl zdoluhavý, neboť Marie Terezie a vládní úředníci kolísali v názorech jak střední školství pojmut. K tomu je třeba dodat, že rakouské školské zákonodárství až do roku 1918 pojmu „střední škola“ neznalo. I když řeč v úředních dokumentech byla jen o gymnáziích a reálkách, v naší stati není třeba tento název vylučovat. Posléze tudíž byly střední školy upraveny podle plánů piaristy Graciána Marxe roku 1775. Gymnázia byla organizována jako pětitřídní ústavy, na které navazovalo dvouleté filozofické studium. V první a druhé třídě se vyučovalo v němčině, od třetího ročníku v latinském jazyce. Řečtina se dočasně stala předmětem nepovinným, čeština byla v rámci pokračující germanizace školství i státní správy z výuky zcela vyloučena. Dějepis a přírodopis měly být vyučovány podle závazných učebnic. Jeden učitel učil všem předmětům vyjma náboženství. Na dvouletých filozofických ústavech byla zřízena soustava zkoušek a zavedeny i reálné předměty. Vrchní dozor nad gymnázii v Čechách měl studijní direktor, řediteli jednotlivých ústavů byli krajští hejtmani, zastupovaní gymnazijními prefekty.

Jako poslední přišlo na řadu elementární školství.⁹ Jeho úpravu svěřila Marie Terezie zaháňskému opatovi Ignáci Felbigerovi (1724-1788), který měl již za sebou úspěšnou reformu katolických škol ve Slezsku.¹⁰ Felbiger vypracoval základní školský řád, který byl vyhlášen jako Všeobecný školní řád pro německé hlavní, normální a triviální školy a stal se základem obecného školství v monarchii.¹¹ Na úspěchu reformy se vedle Felbigera podílel i Karl Heinrich Seibt (1735- 1806), profesor filozofie a krásných umění), který v sedmdesátých

⁸ Více k tomu Josef HANZAL, *Příspěvek k dějinám školství a jeho správy v Čechách v letech 1775-1848*, Sborník archivních prací 26, 1976, č. 2, s. 221-260.

⁹ O jeho zavedení v Rakousku a rychlém rozvoji v českých zemích Růžena VÁŇOVÁ, *Tereziánská reforma a český učitel*. In: *Všeobecné vzdělávání pro všechny*, 1. vyd. Praha 2005, s. 149-158

¹⁰ O jeho činnosti Eva KOWALSKÁ, *Unifikačné tendencie v školstve habsburskej monarchie v 18. až 1. polovici 19. storočia*. In: *Minulost, súčasnosť a budúcnosť gymnazijného vzdelávania*. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší*, supplementum 5. Semily 2000, s. 32-38.

¹¹ J. HRONEK, *Dějiny pedagogiky v obrysech*. Praha 1953, s. 93.

letech řídil reformu gymnázií a byl také členem zemské školské komise. Seibt razil myšlenku, že k nejzákladnějším povinnostem státu patří rozšíření vzdělání a výchovy pro všechny občany. Felbigerovým nástupcem a pokračovatelem reformy školství byl Ferdinand Kindermann (1743 -1801), jemuž Josef II. po zrušení školské dvorské komise svěřil funkci vrchního ředitele „německého školství“. Kindermann tím získal pravomoc nad všemi zemskými školskými komisemi i nad uherskou školskou správou.¹²

Další potřeba reformy gymnázií se v Rakousku objevila již za císaře Františka II. (1792-1835). Výsledkem pětiletých jednání studijní revizní komise byl nový učební plán z roku 1805, který se stal součástí tzv. Gymnaziálního kodexu z roku 1808. Gymnázia v místech univerzit, tzv. „akademická“, měla šest tříd, ostatní pouze pět. Latina zůstala hlavním předmětem, pro odborné předměty byla zavedena kategorie odborných učitelů. Spolu s tím, byla upravena i filosofická nastavba, který byla omezena na nejnужnější předměty pro vysokoškolské studium. Na akademických gymnáziích bylo sice filozofické studium o rok delší (tříleté), postupovalo se však z něho na vysoké školy bez zkoušek. Roku 1819 došlo opět k reformě gymnázií, která svým zaměřením znamenala krok zpět. Zatímco latině i řečtině se dostalo více hodin, byly naopak omezeny hodiny reálií, přičemž přírodopis a fyzika z učebního plánu vůbec vypadly. Ve spojitosti s tím se již přestalo mluvit o odborných učitelích, neboť všechny předměty byli povinni učit tzv. třídní učitelé. Všechna gymnázia byla nyní šestiletá, také ústavy pro filozofickou výuku byly redukovány na dva roky.¹³

1.3. Ustálení gymnaziální výuky a vznik reálných gymnázií

Zvyšující se nespokojenost se zaostalostí středoškolské výuky ve srovnání s Německem, Anglií i Francií donutila císařský dvůr vydat roku 1838 rozhodnutí, podle něhož měly být nejprve reformovány filozofické nastavby a poté i sama gymnázia. Po mnohaletých diskusích, jichž se zúčastnili jak ředitelé gymnázií a znalci jednotlivých oborů, tak i žurnalisté, univerzitní profesori Franz Friedrich Exner (1802-1853) a Herrmann Bonitz (1814-1888) vypracovali a roku 1849 zveřejnili „*Organizační nástin gymnázií a reálek v Rakousku*“ („Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich“). Proti jejich návrhu vystupoval zejména František Čupr (1821-1882), ředitel výchovného institutu v Praze,

¹² Miroslav SOMR, *Dějiny školství a pedagogiky*, Praha 1987, s. 156.

¹³ Další podrobnosti ve studii Ewy KOWALSKÉ, *Unifikačné tendencie v školstve habsburskej monarchie v 18. až 1. polovici 19. storočia*. In: *Minulost, súčasnosť a budúcnosť gymnazijného vzdelávania*. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší*, supplementum 5. Semily 2000, s. 30-41.

na jeho obranu zase Bonitzův *Časopis pro rakouská gymnázia* (Zeitschrift für die österreichische Gymnasien).¹⁴ Po řadě průtahů byl nový učební plán v konečné podobě schválen a uveden v účinnost nařízením císaře Františka Josefa I (1848-1916) z 16. prosince 1854.

Pro dějiny moderních gymnázií v českých zemích měla naposled zmíněná reforma závažný dosah potud, že více než na jedno století a v jistých ohledech až do současnosti zformovala tuto školu do ustálené podoby. Nejvýraznější změnou bylo, že filozofické nadstavby splynuly s gymnázií, takže od té doby gymnaziální výuka byla rozvržena na dva stupně (nižší a vyšší) o celkové délce osmi let. Nižší gymnázia od primy až do kvarty mohla působit i jako samostatné ústavy. Ve vlastní výuce byl učiněn pokus o vzájemné propojení filologicko-dějepisných předmětů s odbornými znalostmi matematiky a přírodovědných oborů. Proto také učitelé a profesori jednotlivých oborů měli prokazovat svou kvalifikaci zvláštními zkouškami. Všem předmětům se dále začalo vyučovat ve dvou opakujících se čtyřletých cyklech, nižším a vyšším. Zeměpis byl sloučen s dějepisem, přírodopisu a matematice se dostalo více hodin. Náboženství nebylo již do učebního plánu pojata, neboť o jeho výuku se měli postarat příslušní biskupové. Na všech rakouských, a tudíž i českých gymnáziích byla vyučovacím jazykem němčina. V revolučním roce 1848 se sice na pražském Akademickém gymnáziu i na jiných gymnáziích začalo učit česky, tento pokus však vzal o pět let později za své.¹⁵ Druhým jazykem vyučovacím se čeština povinně stala až roku 1866, dále se však dbalo na to, aby všichni žáci aktivně ovládali němčinu.

Exner-Bonitzova reforma se zabývala i tzv. reálkami. První škola tohoto typu vznikla ve Vídni již roku 1770, v Čechách až roku 1826 v Liberci. Roku 1833 ji české stavy založily jako dvouletou přípravku pro techniku, o rok později pak byla zřízena reálná škola i v Rakovníku. První česká reálka, jejímž ředitelem se stal J. Wenzig, byla založena v Praze až roku 1849. V období Bachovy reakce reálky obdržely ministerským výnosem ze srpna 1851 organizační statut odborných škol bez maturity. Podle tohoto statutu reálky měly za úkol připravovat dorost pro technická studia, průmysl, řemesla a živnosti. V učebním plánu platném pro období 1851 až 1867 byly zastoupeny např. tyto předměty: účetnictví, stavitelství, živnostenské počty, nauka o strojnictví apod.

¹⁴ Podrobněji k tomu Martin SVATOŠ, *Exner-Bonitzovy školské reformy a jejich důsledky pro gymnaziální školství v habsburské monarchii*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší, supplementum 5*. Semily 2000, s. 42-48.

¹⁵ M. SOMR, *Dějiny školství a pedagogiky*, s. 164.

Charakter všeobecné vzdělávací školy byl reálkám dán až zákonem z roku 1867, podle něhož bylo cílem výuky podávat všeobecné vzdělání se zřetelem k matematice, přírodním vědám i živým jazykům a připravovat žáky pro další studium na vysokých školách či akademiích technických, zemědělských, hornických a lesnických. Od roku 1868 se studium na reálkách prodloužilo o rok (vnitřní členění bylo 4+3), v roce 1869 byla zavedena maturita zatím nepovinná, povinnou se stala až v roce 1872. Poměr jednotlivých skupin předmětů byl opačný než na gymnáziích. Jazykovým předmětům bylo věnováno 29,4 % času, zatímco na matematické a přírodovědné obory, které se lišily i obsahem, připadalo 45,6 %.

Vzdělávací obsah gymnázia podle Exner-Bonitzovy reformy z poloviny 19. století dále převážně spočíval na klasických jazycích. Jazykové vyučování zaujímalo 58,1 procenta vyučovacího času, společensko-vědní 15,8 %, na matematické a přírodovědné obory připadalo 22,9 %. Nižší gymnázium poskytovalo ucelenou soustavu všeobecného vzdělání propedeuticky, vyšší obsáhleji a hlouběji. Více než slovní popis vzorového učebního plánu napoví přehledná tabulka týdenního počtu vyučovacích hodin v jednotlivých třídách podle osnov z května 1892.¹⁶

Předmět	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	celkem
Náboženství	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Latina	8	8	6	6	6	6	5	5	50
Řečtina	-	-	5	4	5	5	4	5	28
Jazyk vyučovací	4	4	3	3	3	3	3	3	26
Zeměpis a dějepis	3	4	3	4	3	3	3	3	27
Matematika	3	3	3	4	3	3	3	2	24
Přírodopis	2	2	2 ¹	-	2	2	-	-	10
Silozpyt	-	-	2 ²	3	-	-	3	3	11
Filozofická propedeutika	-	-	-	-	-	-	2	2	4
Úhrnem	22	23	24	25	25	25	25	25	196

¹ v letním pololetí ² v zimním pololetí

¹⁶ Tabulka je převzata z *Ottova slovníku naučného X*, s. 658.

Od osnov gymnázií se odlišovaly osnovy pro tzv. reálná gymnázia, která byla v Čechách zakládána od šedesátých let 19. století. Jejich zrod vyvolala stále naléhavější potřeba vzdělání zaměřeného na praktický život. První reálné gymnázium vzniklo z iniciativy jeho příštího ředitele Václava Křížka v Táboře roku 1863, které se stalo vzorem pro jiné střední školy tohoto typu.¹⁷ Následovalo založení reálných gymnázií v Chrudimi, Klatovech, Kolíně, Kutné Hoře, Novém Bydžově, Plzni, Praze (2), Příbrami, Roudnici, na Smíchově a v Třeboni. Celkem na 35 českých gymnáziích a reálných gymnáziích studovalo ve školním roce 1890/1891 10.424 žáků. Pro srovnání je vhodné uvést, že v témže školním roce bylo v Čechách na 22 německých středních školách stejného typu zapsáno dohromady 5.767 žáků.¹⁸ Proti statickým údajům z let 1872-1873 je to zhruba dvojnásobný nárůst. V Čechách tehdy chodilo do gymnázií 3548 Čechů a Slováků, 2112 Němců a 9 Poláků. Na reálných gymnáziích dále studovalo 1825 Čechů a Slováků, 769 Němců a 5 Poláků.¹⁹

Za povšimnutí stojí počet studentů na jednotlivých ústavech. Na českém nižším gymnáziu bylo např. v letech 1890-1892 zapsáno v Benešově 110/122 žáků, zatímco na německém na Smíchově jen 89/95. Vyšší počet studentů mělo v těchto letech nižší gymnázium v Čáslavi (180-189). Z mimopražských gymnázií bylo nejvíce studentů v Budějovicích (789/759) a v Plzni (910/787), a to na obou ústavech, českém i německém. Pražská města byla v tomto ohledu bez konkurence. Na pěti českých zde studovalo 1.607/2664 žáků, na čtyřech německých pak 1550/1426.²⁰ Pro vyhodnocení odchylek by však bylo třeba přihlížet nejen k celkovému počtu obyvatel, ale i ke skladbě výrobních odvětví. Zdá se však, že všude bez rozdílu průběžně ve druhé polovině 19. století stoupala potřeba středního vzdělání, a to nejen gymnaziálního typu. Nová gymnázia a reálná gymnázia dále ještě vznikala. Roku 1892 např. přibýlo gymnázium na Královských Vinohradech a o pět let později se dočkalo této střední školy i město Náchod.²¹ Význam českých gymnázií všech typů

¹⁷ Práci na toto téma s názvem *Václav Křížek a tábořské reálné gymnázium* ohlásila Barbara Tomanová z Katedry historie Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni.

¹⁸ Údaje čerpám ze statistiky uveřejněné v *Ottovo slovníku naučném IV*, heslo Čechy, s. 196-197.

¹⁹ Viz *Statistische Uebersicht ueber die oesterreichischen Gymnasien und Realschulen im Schuljahre 1872*, Zeitschrift für die Oesterreichischen Gymnasien 1872, XII Heft, Wien 1873.

²⁰ Číselné údaje jsem propočítala podle statistických tabulek uvedených v pozn. 12.

²¹ Viz Jiří DAÑHELKA, *Před sto lety vzniklo vinohradské gymnázium*. In: *Res Musei Pragensis*. Měsíčník Muzea hlavního města Prahy 2, 1992, č. 9, s. 2-6, k náhodskému gymnáziu viz *Almanach 100 let Jiráskova gymnázia v Náchodě 1897-1997*, Náchod 1997.

pro vzestup české vzdělanosti je dobře patrný z nárůstu jejich počtu. Jestliže v roce 1848 bylo jich 10, ke konci 19. století již 35 a 14 reálek.²²

Reálných škol bylo více typů různého zaměření i různé úrovně. V osnovách reálných gymnázií se již nevyskytovala povinná řečtina, latina se učila až od třetího ročníku, tzv. tercie, naopak přibýly hodiny matematiky, fyziky a přírodopisu. Reálná gymnázia byla zprvu sedmiletá, posléze však byla i jejich výuka prodloužena o rok, aby se dostala na stejnou úroveň vysokoškolské přípravy, jak tomu bylo i v případě stále ještě převládajících humanitních gymnázií. Státními institucemi se reálná gymnázia stala v roce 1908 na základě reformy ministra Gerharta Marcheta, která zároveň uzákonila další typ střední všeobecné vzdělávací školy, tj. reformní reálné gymnázium. Jeho nižší stupeň v podstatě odpovídal reálce, větší pozornost však na něm byla věnována moderním cizím jazykům. Řečtina byla zde již od třetího ročníku zcela nahrazena francouzštinou, výuka latiny se posunula až do pátého ročníku, tzv. kvinty.²³

Na sklonku 19. století byly v českých zemích prosazeny první dívčí střední školy, jež do té doby neexistovaly. Zasluhou Elišky Krásnohorské bylo v roce 1890 otevřeno první dívčí gymnázium v celém Rakousku-Uhersku. Profesorský sbor na ústavu zvaném Minerva v dnešní, Pštrossově ulici na Praze I, byl ovšem vytvořen z učitelů z chlapeckých gymnázií.²⁴ Mimo jiné zde působil známý představitel českého olympijského hnutí dr. Jiří Guth-Jarkovský. Vedle gymnázií běžného typu vznikala postupně dívčí šesti až sedmiletá lycea, pro něž byl roku 1900 vydán organizační statut. Absolventkám dívčích gymnázií bylo po neopodstatněném zdráhání povoleno i vysokoškolské studium. K tomuto významnému průlomů došlo na Filozofické fakultě České Karlovy univerzity roku 1912, na lékařské fakultě o tři roky později. Tím se vývoj středního školství v Čechách až do vzniku Československé republiky v roce 1918 uzavřel. Dalších proměn gymnázií a reálných gymnázií si povšimneme při výkladu o gymnáziu v Rumburku.

²² Další doplňující údaje, např. o vzestupu počtu studentů, lze nalézt ve stati Jana HAVRÁNKA *Role gymnázií při vytváření kulturní elity českého národa v 2. polovině 19. století*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší, supplementum 5*. Semily 2000, s. 61-71

²³ Více k Marchetově reformě Jarmila KLÍMOVÁ, *Reforma středního školství v roce 1908*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně. Semily 2000, s. 72-79.

²⁴ V širším kontextu k tomu Milena LENDEROVÁ, *Úsilí o vyšší dívčí vzdělání v Čechách 19. století*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší, supplementum 5*. Semily 2000, s. 49-60.

2. RUMBURSKÁ GYMNÁZIA V LETECH 1906-1945

Rumburk byl na přelomu 19. a 20. století veskrze německým městem, neboť z necelých deseti tisíc jeho obyvatel byly zhruba jen dvě desítky české národnosti. Rychle se rozvíjející město s převažujícím textilním průmyslem bylo sídlem okresního hejtmánství, okresního soudu i dalších úřadů, takže potřeba odborných škol a posléze i gymnázia byla v druhé polovině 19. století stále naléhavější.²⁵

2.1. Založení a první léta ústavu (1906-1918)

Počátek středního školství v Rumburku se datuje rokem 1860, kdy skupina podnikatelů založila v domě starosty Adalberta Eysserta, soukromou tkalcovskou školu, kterou zpočátku navštěvovalo 19 žáků. Školní výuka probíhala pravidelně vždy v sobotu večer a v neděli ráno. Roku 1868 byla činnost školy z finančních důvodů ukončena a teprve v následujícím desetiletí (1872) obnovena „Výborem pro obnovení tkalcovské školy“. Na škole se vyučovaly dva obory, kreslení a tkalcovství, studium bylo dvouleté. K zestátnění školy došlo v roce 1880, kdy škola dostala oficiální název *K. k. Fachschule für Weberai in Rumburg* (C. k. odborná tkalcovská škola v Rumburku). O dva roky později škola přesídlila do vlastní nově postavené budovy, ve které působila až do roku 1928, kdy byla přestěhována do sousedního města Varnsdorfu (dnes Střední průmyslová škola strojní).²⁶ Podle c. k. školského systému neměla tkalcovská škola přímo status střední školy, ale (z dnešního hlediska) spíše postavení středního odborného učiliště.

Od začátku devadesátých let sílily tendence vybudovat v Rumburku skutečnou střední školu. V roce 1899 vznikl pod vedením rumburského podnikatele a radního Julia Pfeiffera „Výbor pro zřízení střední školy v Rumburku“, který vypracoval zprávu o nutnosti zřízení gymnázia s vlastní budovou. Podle návrhu výboru mělo jít o dva typy školních zařízení tzv. nižší (Unterrealgymnasium) a vyšší (Oberrealgymnasium). Návrh byl podán příslušným vládním úřadům roku 1901, avšak shodou okolností v témže roce zažádalo o zřízení reálného gymnázia město Varnsdorf, které pak v roce 1904 obdrželo přednostně státní povolení.

²⁵ Spolehlivou orientaci o městu v době založení gymnázia poskytuje heslo *Rumburk* v Ottově slovníku naučném XXII, s. 98.

²⁶ Jaroslav MELICHAR, *Počátky středního školství v Rumburku*. In: *Gymnázium Rumburk. Almanach k 90. výročí založení školy (dále budu uvádět jako Almanach 1996)*, Rumburk 1996, s. 11.

Následujícího roku školská správa zveřejnila své podmínky ke zřízení gymnázia v Rumburku, a krátce na to rumburští radní návrh přijali a schválili. Stanovené podmínky školské správy se vztahovaly především ke zřízení budovy s hřištěm a botanicou zahradou, vybavení vnitřního zařízení, udržování objektu apod.

Rozhodnutím z 15. listopadu 1905 vydala vídeňská vláda na základě císařského výnosu povolení ke zřízení Státního gymnázia v Rumburku. Smlouva mezi c. k. erárem zastoupeným zemským školním radou pro Čechy Zabuschem na straně jedné a obcí Rumburk v čele se starostou Wenzelem Kämpfelem na straně druhé, byla uzavřena již 18. prosince 1905. Hned v prvním bodě stálo, že „Státní reálné gymnázium bude v provoz uvedeno ve školním roce 1906/07 nejdříve 1. třídou a bude postupný, způsobem doplňováno tak, že každý následující školní rok bude otevřena jedna následující vyšší třída.“²⁷ Další čtyři body se týkaly naplnění předběžně stanovených podmínek.

Skutečně také 1. září následujícího roku 1906 mohly být zřízeny a otevřeny provizorní prostory pro ředitelnu a třídy gymnázia ve druhém patře budovy c. k. odborné tkalcovské školy. Školní rok byl slavnostně zahájen 18. září interní slavností, které se zúčastnili, vedle profesorů a studentů, i zástupci úřadů a města Rumburka a další významné osobnosti. Prvním ředitelem státního gymnázia byl jmenován Rudolf Entlicher, bývalý profesor německého státního reálného gymnázia v Praze. Do prvního ročníku nastoupilo 63 žáků. Na žádost ředitelství školy byly k 1. 11. 1906 povoleny dvě paralelky první třídy, tzv. primy.

Ještě v prosinci roku 1906 se ustanovil „Výbor pro postavení gymnaziální budovy“. O výstavbě vlastní budovy bylo rozhodnuto v březnu 1907, kdy bylo vybráno stavební místo v dnešní ulice Komenského a schválen hlavní architekt Ernst Schäfer z Liberce. Projekt byl přijat v únoru 1908 a krátce nato místní stavitel A. Korber započal stavbu. Stavba ve stylu vídeňské secese²⁸ byla dokončena před zahájením školního roku 1909-1910, kdy se také začalo v nové budově vyučovat. Ještě před jejím dokončením došlo v roce 1908 k přejmenování gymnázia na *Kaiser Franz Joseph I. Jubiläums-Staatsgymnasium in Rumburg* (Státní gymnázium jubilea císaře Františka Josefa I.).

Za povšimnutí stojí struktura žactva rumburského gymnázia. Vzhledem ke geografickému položení lokality navštěvovali školu žáci německé, české a lužickosrbské národnosti, přičemž Češi a Lužičtí Srbové tvořili jen nepatrný zlomek počtu žáků. Ve školním

²⁷ Text smlouvy v českém překladu je otištěn v almanachu *1906-2006. 100 let Gymnázia Rumburk* (dále Almanach 2006), Rumburk 2006, s. 9-10, citace zde na s. 9.

²⁸ Soudobé fotografie a pohlednice s budovou gymnasia z doby před první světovou válkou jsem studovala ve sbírkách Městského muzea v Rumburku. Srov. Přílohu I. a II.

roce 1908/1909 škola přijala svou první žákyni, neplnoprávnou hospitantku – Elvíru Paul. Až do školního roku 1912/1913 nesměly žákyně vykonávat ústní a písemné zkoušky během vyučování, přestože měly povinnost se pravidelně účastnit výuky. Ke zkouškám byly zvány teprve na konci každého pololetí. Nadřízené úřady zákaz zrušily příslušným nařízením až roku 1912.

Přijímací řízení na gymnázium probíhalo podle stanovené vyhlášky. Žák ucházející se o studium musel dovršit deseti let věku a podrobit se přijímací zkoušce v den zápisu. Zkouška prověřila žákovy vědomosti z náboženství, schopnosti náležitě číst a psát ve vyučovacím jazyce, schopnost analýzy jednoduchých vět a souvětí, znalosti z ortografie, schopnost správně psát diktáty, zvládnout základní početní úkony s celými čísly.²⁹ Pokud žák úspěšně složil zkoušku, čekalo ho osmileté studium podle učebního plánu školy. První studenti maturovali na gymnáziu koncem školního roku 1913/1914, z 31 uchazečů prospělo 30, pouze jednomu žákovi byla maturitní zkouška odložena o půl roku.

Z roku 1913 se dochoval tištěný Domovní řád pro studenty Císařského královského státního gymnázia v Rumburku.³⁰ Pokud někdo si ještě na podobné řády vzpomene, pak by ho nepřekvapilo, že se všechny podobaly jako vejce vejci. Budova se otvírala vždy čtvrt hodiny před začátkem vyučování, tj. v 7.45 a 13.45. Po schodech měli studenti povinně chodit vpravo, o přestávkách jim bylo zapovězeno chodit do jiných pater. K otření bot byly určeny železné rohože před vchodem do budovy, plivat bylo dovoleno jen do přistavených plivátek. Zakázáno bylo dotýkat se osvětlení, topných těles a hydrantů. Při poškození inventáře hrozilo úhrazení škody a případně též disciplinární řízení. Konečně bylo studentům přísně zakázáno nechávat v učebnách knihy nebo učební pomůcky přes polední přestávku nebo přes noc.

V letech 1914 až 1918 chod školy výrazně poznamenala první světová válka. Vedle zhoršených ekonomických podmínek mělo gymnázium i válečné oběti v řadách profesorů i žáků. Zatímco při prvních maturitách ve školním roce 1913-1914, jak již víme, úspěšně složilo zkoušku dospělosti 30 studentů, v prvním válečném roce 1914-1915 pouze 14. Jelikož však až do roku 1938 průměr počtu maturantů nepřesáhl číslo 17, nebyla tu na vině jen válka. K výjimečným výkyvům došlo ve šk. r. 1924/25 (9) a 1938/39 (30). Vůbec nejvíce maturantů vykazuje rok 1941-1942 (44) a rok 1943/44 (43). V posledním roce druhé světové války opět

²⁹ Jako příklad uvádím Vyhlášku pro školní rok 1915/1916, Státní okresní archiv Děčín, Německé státní reálné gymnasium Rumburk, sign. NSRG RBK.

³⁰ Viz přílohu III.

došlo k prudkému poklesu (16). Celkovým počtem 611 maturantů se uzavřela první etapa ve vývoji rumburského gymnázia.³¹

2.2. Gymnázium Rumburk v době první Československé republiky (1918-1938)

Se vznikem Československé republiky, kterou většina místních Němců přijala se zjevnou nevraživostí, se ústavu vrátil původní název *Staatsgymnasium in Rumburg*. Od roku 1920, kdy se gymnázium změnilo na reálné, se začal používat dvojjazyčný název *Německé státní reálné gymnasium v Rumburku – Deutsches Staatsrealgymnasium in Rumburg*. O rok dříve (1919) přešla škola pod resort Ministerstva školství a kultury v Praze a učitelský sbor gymnázia obdržel právo návrhu při jmenování ředitele (zrušeno 1927). V témže roce odmaturovala na škole první studentka Rosa Reinisch, která patřila do skupiny 19 dívek, tzv. hospitantek, jimž bylo umožněno se stát regulárními žákyněmi.³²

Studenti prvního poválečného ročníku gymnázia (školní rok 1919/1920) se učili těmto povinným předmětům: náboženství, německému a latinskému jazyku, zeměpisu, matematice, přírodopisu, kaligrafii (krasopis), kreslení a tělocviku.³³ Čeština patřila mezi nepovinné vyučovací předměty. Povinně se začala vyučovat až od školního roku 1923/1924, ostatní předměty se nadále vyučovaly v německém jazyce.³⁴ Vzpomínky profesorů a studentů Německého státního gymnázia v Rumburku se mi nepodařilo dohledat. Postačitelnou náhradu tu poskytují zápisy ze školní kroniky. Mimo jiné se tak dovídáme o exkurzích, letních táborech či výletech, dále o zřízení školní laboratoře (1925/26), založení školního orchestru (1927/28), zavedení hokeje do výuky (1929/30) nebo o vzniku spolku rodičů (1930/1931).³⁵

Otázkou je do jaké míry do rumburské sborovny pronikaly ohlasy početných návrhů středoškolských reforem, o nichž se uvažovalo v okruhu pražských odborníků v čele s profesorem Františkem Drtinou již v předvečer vzniku samostatné Československé republiky. Zprvu se v souladu s demokratizační tendencí uvažovalo o jednotné škole a modernizaci výuky omezením historismu a klasických jazyků. Z požadavku jednotné školy

³¹ Údaje o počtu maturantů přejímám z tabulky otištěné v Almanachu 2006, s. 150.

³² Školní kronika pro léta 1918/1919, je uložena ve Státním okresním archivu Děčín, Německé státní reálné gymnasium Rumburk, sign. NSRG RBK.

³³ Klassen Katalog. Der erste Klasse, Schuljahr 1919/1920. SOA Děčín, NSRG RBK.

³⁴ Klassen Katalog. Schuljahr 1923/1924. SOA Děčín, NSRG RBK.

³⁵ Výběr zpráv ze školní kroniky v českém překladu viz v Almanachu 2006, s. 18-19.

však vyplývaly spory o společném základu gymnázií a reálků. Obecně se sice přijímalo, že je nutno oddálit a usnadnit rozhodování žáků o jejich pozdějším směřování, při konkretizaci se však stávala překážkou latina. Pokud by ve společném základě na nižším stupni byla zachována, byli by jí zbytečně zatěžováni žáci, kteří se zamýšleli věnovat praktickému zaměstnání. V opačném případě zase hrozilo, že by utrpělo studium starověku a latinské kultury.³⁶

Pod tlakem vlivné Jednoty českých matematiků a moderních filologů museli zastánci klasických jazyků ustoupit, zcela se však nevzdali. Pro značnou nejednotnost názorů zřídilo Ministerstvo školství a národní osvěty zvláštní oddělení, které vypracovalo a za ministra Rudolfa Bechyně v roce 1923 zveřejnilo značně radikální reformní návrh, jehož hlavní myšlenkou byla jednotná škola se společným základem pro tři třídy tzv. měšťanských škol a nižších gymnázií. Nad tímto základem pak měla být vybudována pětiletá střední škola o několika větvích. Návrh vzal pro četné nedostatky a negativní ohlasy rychle za své, a proto byl ministr Bechyně nucen ustavit novou komisi, jejímž vedením pověřil významného matematika profesora Bohumila Bydžovského (1880-1969). Ani on však se svým reformním návrhem z roku 1925 neuspěl. Podle představ jeho komise měla mít střední škola čtyřletý společný základ bez latiny. Od páté do sedmé třídy se měly zavést dvě větve, jedna s latinou a druhá s převahou reálných předmětů. Dále se počítalo s tím, že v oktávě se třídy bez latiny rozdělí na větev přírodovědeckou a matematickou.

Tyto reformní náběhy konec konců pro rumburské gymnázium neznamenal žádnou změnu. Ta nastala až s organizační reformou, kterou zavedl ministr Milan Hodža v roce 1927. Výuka latiny se nezměnila. Na gymnáziích byla od prvního ročníku, na reálných gymnáziích až od tercie. Ve shodě s tím se s řečtinou a francouzštinou začínalo v kvintě. Kromě toho Hodžova reforma umožňovala střední školu na nelatinském základu, která se od páté třídy dělila na reálku bez dalšího jazykového vyučování a na tzv. reformní reálné gymnázium s latinou od kvinty a s dalším cizím (živým) jazykem od septimy.

Zjevné nedostatky úpravy z roku 1927 měly za následek, že o tři roky později ministr Ivan Dérer pověřil zmíněného již profesora Bydžovského sestavit novou reformní komisi. Ta tentokrát uspěla, neboť našla vyvážené řešení. Největší změna spočívalo v posunutí latiny na latinském základě do třetí třídy a francouzština na nelatinském základě rovněž do tercie. Od páté třídy dostalo střední školství čtyři větve: gymnázium, reálné gymnázium, reformní reálné gymnázium a sedmiletou reálku. Organizační reformu doplnilo vydání nových

³⁶ Pro první poučení postačí výstižné heslo Středoškolská reforma v *OSN nové doby. Dodatky VI-1*, s. 432-433.

zkušebních a klasifikačních řádů, které doplnil návrh učebních osnov, podle něhož se učilo až do zřízení Protektorátu Čechy a Morava v roce 1939. V té době však již Rumburk byl součástí Německé říše.

2.3. Spolkové československé reálné gymnasium ÚMŠ v Rumburku (1936-1938) a nacistická vláda nad městem v letech 1938-1945

Vláda nového státního útvaru Československé republiky věnovala stále větší pozornost rozvoji českého školství v tzv. Sudetech s převážně německým obyvatelstvem. V pohraničních obcích a městech postupně vznikaly české obecné a měšťanské školy (v Dolní Poustevně v roce 1921, ve Varnsdorfu 1922 atd.). Přírůstek českého obyvatelstva ve městě³⁷ i v jeho okolí se ve třicátých letech odrazil i ve zvýšeném počtu českých studentů na rumburském gymnáziu, kde se už počátkem třicátých let začalo uvažovat o nutnosti zřídit samostatné třídy pro české studenty. K tomuto účelu svolal výbor pro zřízení české střední školy v Rumburku na 24.března 1935 shromáždění českých občanů okresů Šluknov, Rumburk, a Varnsdorf, z něhož vzešel požadavek o potřebě zřízení samostatných tříd gymnázia pro české žáky formou soukromého gymnázia Ústřední matice školské.

Výnosem z 13. června 1936 Ministerstvo školství a kultury povolilo Ústřední matici školské v Praze, aby od školního roku 1936/1937 otevřela primu reálného gymnázia v Rumburku.³⁸ *Spolkové československé reálné gymnasium Ústřední matice školské v Rumburku* (tak zněl oficiální název českého gymnázia) sídlilo v budově Německého státního reálného gymnázia, později, po rozšíření o další třídy, částečně přesídlilo do tovární budovy v Okružní ulici. Mezi městem Rumburkem a českým gymnáziem RKB byla k 1. září 1937 podepsána tříletá smlouva, podle níž veškeré adaptace továrního objektu měla provést firma Adolf Volf a syn v částce 50 000 Kč. Město Rumburk dále slíbilo poskytnout gymnáziu zdarma otop, vodu, světlo a pojištění budovy včetně oprav objektu na dobu 3 let, za

³⁷ V roce 1930 měl Rumburk 10.466 obyvatel, z toho 9286 se hlásilo k německé národnosti, 799 k národnosti „československé“, zbytek byli cizinci (podle OSN Nové doby. Dodatky V/2, s. 818.)

³⁸ Stalo se tak výnosem Ministerstva školství a národní osvěty ze dne 13. června 1936 pod č. j. 74939/1936-II/2. Více k založení tohoto ústavu Josef KALUHA, *Spolkové Československé reálné gymnázium Ústřední Matice školské (1936-1938)*. Almanach 1991, s. 7-8. Téměř shodně o tom píše Jaroslav Melichar,; *Historie Gymnázia Rumburk a středního všeobecně vzdělávacího školství na Rumbursku*. In: Almanach Rumburk 1996, s. 14.

předpokladu, že Ústřední matice školská, případně školní úřad bude platit Rumburku po celou dobu smluvní částku 2000 Kč.³⁹

I když podmínky nebyly zrovna ideální, snažila se Ústřední matice školská školu materiálně zabezpečit učebními pomůckami, knihami, akvizicí do zeměpisných, přírodopisných, matematicko-geometrických či dějepisných sbírek, mobiliářem apod. Svými knižními i jinými dary českému ústavu přispěli i někteří dárci, včetně ministra školství a univerzitního profesora Jana Kaprase. Prvním ředitelem ústavu byl jmenován Adolf Holk, kterého ve školním roce 1937/1938 v této funkci vystřídal Josef Jiráček. V zahajovacím školním roce 1936/1937 nastoupilo do dvou školních tříd 70 žáků, z toho 43 chlapců a 27 dívek. Evaluace školy proběhla v prvním školním roce poměrně kladně, i když zpočátku byl prospěch žactva spíše průměrný. Zvláštní pozornost byla věnována výuce mateřského (českého) jazyka, neboť část žactva pocházela z národnostně smíšených rodin (66 žáků české národnosti, 3 národnosti německé, 1 ruské a 1 z Podkarpatské Rusi).

Ze statistik školního roku 1937/1938 vyplývá, že školu navštěvovalo 47 dětí římskokatolického vyznání, 3 vyznání česko-bratrského, 9 československého a 11 žáků bez náboženského vyznání. Většina dětí pocházela z velmi nuzných poměrů (nejpočetněji z rodin železničních zřízenců), do školy dojížděla až polovina žactva. Ti, kteří neuspěli, museli ústav opustit, neboť si nemohli dovolit dále platit školné. Mimoškolní vzdělávání probíhalo spíše u místních žáků, převážně šlo o hru na housle a piano, úspěšně se začala rozvíjet i činnost skautů. Stipendium Zemského finančního ředitelství pobírali tři žáci, částka se pohybovala mezi 450 až 750 Kč. Státní podporu v částce 140 Kč obdržela jedna žákyně. Nejchudší děti dostávaly k Vánocům od rumburské odbočky Národní jednoty severočeské věcné a finanční dary.⁴⁰

Vedení školy se také zabývalo zdravotním stavem svých studentů. Z protokolu č. III. O řádné poradě profesorského sboru 15. listopadu 1937 v bodě g stojí, že „dne 23. září prohlédl úřední lékař Mudr. Orlík všemu žactvu zuby a krk a pořídil si statistický přehled nálezů nezdravého chrupu i počínající strumy, která se vyskytuje endemicky. V rámci jodové profylaxe obstaral 61 žákům tabletky, které se jim pravidelně podávají.“⁴¹ Během let 1936-1938 se gymnázium rozšířilo na tři třídy s 81 žáky (1. ročník 15, 2. ročník 31, 3. ročník 35), rovněž se rozrostl i původně tříčlenný profesorský sbor. Škola tak začala úspěšně plnit své poslání, tj. vychovávat desítky dětí z českých rodin a posilovat český život na Rumbursku.

³⁹ Fond Ústřední matice školské - České gymnázium, III 1108/1 ai 1938.

⁴⁰ Hlavní výroční zpráva za školní rok 1936/1937. SOA Děčín, SČRG RBK.

⁴¹ Fond ÚMŠ-České gymnázium, jako v pozn. 8.

Přišlo však září 1938 a s ním pověstný sjezd nacistické strany (NSDAP) v Norimberku, krátce poté zahájily ordnerské bandy teror v celém českém pohraničí. Již ve středu 3. září 1938 obsadily Rumburk ozbrojené ordnerské roty, které spolu s henleinovci rozpoutaly ve městě a jeho okolí pouliční potyčky a boje. Spojení českého vnitrozemí s Rumburkem tím bylo zcela přerušeno, což ovlivnilo i situaci místní české menšiny. Vzhledem k vážné politické situaci bylo vyučování na českém gymnáziu po 14. září 1938 přerušeno a o osm dní později ukončeno. Situaci dokresluje zápis ředitele školy z 15. září, podle něhož se dostavilo k vyučování pouhých 15 žáků. České školství v Rumburku a v celém pohraničí se tak odmlčelo na dlouhých sedm let.

Pohnutá léta protičeské kampaně v roce 1938 zakončená okupací města nacistickým vojskem vylíčil v písemném svědectví ze 7. ledna 1939 druhý ředitel Spolkového československého reálného gymnasia ÚMČ Josef Jiráček. Ještě v září 1937 se mu poměry v Rumburku jevily „normální“ v tom smyslu, že se Češi mohli bez zábran hlásit k své mateřské řeči i národnosti. Od března následujícího roku došlo k výraznému zlomu. Na smuteční vzpomínku za zemřelého prezidenta T. G. Masaryka se téměř nikdo z místních Němců nedostavil, při volbách byly výlohy plné velkých vyobrazení vůdce Sudetoněmecké strany Konráda Henleina. Po rozhlasové řeči Adolfa Hitlera 12. září 1938 „byl již život Čechů v Rumburku utrpením“. O dva dny později ředitel Jiráček odvezl pokladu a nejdůležitější akta do České Lípy, kde je dal do úschovy tamějšímu řediteli Českého reálného gymnasia. Zbývající dokumentaci pak odvezl ve čtyřech balících 22. září 1938. Byl to poslední vlak vypravený českými drahami.⁴²

Ještě během roku 1938 došlo k přejmenování Německého státního reálného gymnasia v Rumburku na *Konrad-Henlein-Realgymnasium in Rumburg*. Protože v říšskoněmeckém školském systému byly většinovým typem středních škol tzv. Oberschule (tj. na vyšší střední škole separované na chlapecké a dívčí), byl název školy změněn na *Oberschule für Jungen in Rumburg*. Dívky mohly studovat na nově zřízené *Oberschule für Mädchen in Schönlinde* (Krásná Lípa), studentky z vyšších tříd původního gymnasia však směly v rumburské Oberschule dostudovat. Poslední maturitní zkoušky se konaly v roce 1942, v následujících letech 1943-45 obdrželi studenti posledních ročníků jako doklad o ukončení školy tzv. Reifevermerk. V soupisech žáků z válečných let je pravidelně uváděno, kteří žáci museli v průběhu školního roku nastoupit do pracovních oddílů anebo kteří byli povoláni do zbraně.⁴³ V březnu 1945 bylo vyučování zastaveno, všichni starší žáci museli nastoupit do

⁴² Josef JIRÁK, *Zpráva o okupaci Rumburku*. In: Almanach 2006, s. 21-23.

⁴³ *Absolventi Gymnázia Rumburk [1914-2005]*. In: Almanach 2006, s. 114-116.

výcvikového střediska „Volkssturmu“ a do budovy gymnázia se na čas nastěhovala ustupující německá armáda. Téměř všechny písemné materiály a dokumenty této doby byly tehdy zničeny, nebo přestěhovány ze školního archivu neznámo kam. Po necelých čtyřiceti letech německé reálné gymnázium v Rumburku zaniklo.

3. PROMĚNY RUMBURSKÉHO GYMNÁZIA V DRUHÉ POLOVINĚ 20. STOLETÍ

Po osvobození Československé republiky v květnu 1945 začala obnova a osídlování českého pohraničí. Na základě dohod z Postupimi a dekretů prezidenta dr. E. Beneše došlo k odsunu většiny německého obyvatelstva z ČSR, včetně profesorů a studentů rumburského gymnázia. Okolnosti odsunu se v soudobých pramenech a vzpomínkách příliš nepřipomínají. Není vyloučeno, že mnohé ještě vyjde najevo. V každém případě šlo o podstatnou proměnu národnostní skladby poměrně velkého města, které se po květnu 1945 ocitlo ve víru nového osídlování se všemi průvodními jevy tohoto složitého procesu.

3.1. Těžké počátky obnoveného gymnázia v počestěném městě (1945-1952)

Osídlování pohraničí nepochybně mělo mnoho úskalí i temných stránek. Nelze však přehlížet, že šlo o obrovský a náročný úkol, který konec konců osvobozená Československá republika zvládla se ctí a v poměrně krátké době. Pročítáme-li vzpomínky pamětníků z řad profesorů místního obnoveného gymnázia, je z nich patrný zjevný elán a radost ze života v osvobozené vlasti. Zčásti šlo o mladší profesory, pro něž dříve byla jen místa suplentů, a kteří nyní dostali možnost získat nejen plnohodnotné profesury, ale i relativní komfortní bydlení, jež bylo ve vnitrozemí často neuskutečnitelným snem. Poněkud překvapuje, že odpovídajících bytů bylo v Rumburku poskrovnu, je však třeba vzít v potaz, že ještě během léta 1945 se do Rumburku nastěhovalo na pět tisíc osob, většinou ze středních Čech.⁴⁴ S novými usedlíky přišli i jejich děti, pro něž bylo třeba urychleně od září zajistit školní výuku.

Prvním poválečným profesorem školy se stal Václav Štěrba z gymnázia v Mladé boleslavi, který byl jako člen Okresní správní komisi již 20. června 1945 pověřen dozorem nad budovou státního gymnázia. Jeho dalším úkolem bylo zahájit včas výuku v nastávajícím školním roce. To se mu s pomocí komise do té míry podařilo, že Ministerstvo školství a osvěty dalo výnosem ze dne 18. srpna 1945 k zahájení vyučování souhlas. Za prozatímního správce ústavu byl již 9. srpna jmenován RNDr. Alfons Hyška (M-F), který byl povolán ze Státního reálného gymnázia v Jaroměři. V Hyškově stručné zprávě z 28. listopadu 1945 se uvádí, že vyučování bylo zahájeno ve všech osmi třídách dne 13. září 1945, i když sbor tehdy

⁴⁴ Shrujuji tu výpovědi obsažené ve vzpomínkách profesorů, které uvádím v Soupisu pramenů a použité literatury.

vedle něho čítal jen tři profesory, Františka Sládka (CH-F-M), Vladislava Šterbu (Z-TV) a Bohumila Zwacha (D-Z). Teprve 20. září 1945 nastoupil první profesor češtiny, k 1. říjnu 1945 první profesor přírodopisu a 31. října druhý profesor češtiny. Na podzim také řady profesorů rozšířil Alexander Hermuth (L-N), který na ústavu působil až do roku 1970⁴⁵

Zvýšený počet pedagogů umožnil již zahájit poněkud pravidelnější vyučování. Od 1. listopadu nastoupila výpomocná učitelka Terezie. Zajícová (HV) a čtyři další učitelé. Na ústavě nyní působil zatímní správce a čtyři (z toho 1 žena) profesori, čtyři zatímní profesori, dva suplující profesori (1 žena) a sedm výpomocných učitelů (3 ženy) na zkrácený úvazek. Čtyři profesori (včetně jedné ženy) byli uvedeni v úřad učitelský, čímž bylo umožněno provést rozdělení žáků ve třetí až páté třídě na větev klasickou a technickou.⁴⁶

Do školy nastoupilo 126 žáků (71 chlapců, 55 děvčat) převážně české národnosti, učitelský sbor se postupně rozšířil na 11 příkázaných profesorů a 7 výpomocných učitelů. Ústav se zpočátku potýkal s různými problémy, např. gymnázium nevladnilo žádné české učebnice, v kvalitě vyučování se projevil nedostatky české školy z doby bývalého protektorátu, svou roli v nevalném prospěchu žactva sehrálo i množství žáků, kteří přestoupili z měšťanské školy.⁴⁷ Hyškova zpráva z 18. října 1945 doslova uvádí: „*k nesnázím vyučování nutno počítati jak nedostatky české školy za bývalého protektorátu, tak množství žáků přistoupivší ze školy měšťanské. Na ústavě studuje 1 Slovák, 1 Ukrajinec ze Zakarpatské Rusi a 3 Chorvatky. Mimo to je na ústavě případ dvou žáků z německých škol, které však vyhovovali předpisům o přijetí takových žáků. Jediná žákyně německé národnosti podala si teprve nedávno žádost o přijetí, od té doby bylo jí dovoleno hospitovat vyučování. Obtížné poměry jsou podmíněny také tím, že ústav nevladní žádné české učebnice, po Němcích byly nalezeny jen knihy německé.*“⁴⁸

Protokol č. II. o první klasifikační poradě profesorského sboru z 28. listopadu 1945 informuje v celkovém přehledu o prospěchu v roce 1945 v pololetí, kdy šest žáků prospělo s vyznamenáním a neprospělo deset žáků.⁴⁹ Až do roku 1948 gymnázium neslo název *Státní reálné gymnasium v Rumburku*. Velkým problémem se stalo zajištění dostatku profesorů,

⁴⁵ K obnovení gymnaziální výuky viz přehledné statě Josefa KALUHY, *III. Státní reálné gymnázium – první léta v osvobozené vlasti (1945-1953)*. In: Almanach 1991, s. 9-10 a J. MELICHARA, *Historie Gymnázia Rumburk*, s. 16-17.

⁴⁶ NAD 1414 1945-1953, korespondence.

⁴⁷ Stručná výroční zpráva (v Rumburku 28. 11. 1945). SOA Děčín, G RBK.

⁴⁸ NAD 1414 1945-1953, korespondence.

⁴⁹ NAD 1414 1945-1953, korespondence.

neboť v prvních poválečných letech docházelo k neustálému obměňování profesorského sboru. Stávalo se dokonce, že někteří jmenovaní profesori odmítali na školu vůbec nastoupit. Pořádek ve škole udělal až nový zatímní správce František Dušek (M-DG), profesor gymnázia z Kostelce nad Orlicí, jemuž se v poměrně krátké době podařilo gymnázium zařadit mezi nejlepší školy v libereckém kraji.

Pozoruhodnou kapitolou v dějinách rumburského gymnázia byla krátká epizoda dodatečně připojené tzv. Staškovy lužickosrbské pobočky ve Varnsdorfu. Zasluhou Ústřední matice školské se zhruba tisíci Lužických Srbů ze sovětské okupační zóny dostalo možnosti studovat nebo učit na různých typech škol v Praze, v České Lípě a ve Varnsdorfu. V prosinci 1945 dokonce v České Lípě vzniklo *Spolkové lužickosrbské reálné gymnázium ÚMŠ*, na němž jako profesori působili Lužičtí Srbové. Pro nedostatek místa byla škola o rok později přemístěna do Varnsdorfu. V květnu 1948 bylo na žádost samotné ÚMŠ toto gymnázium postátněno a přeměněno na pobočku Státního reálného gymnázia v Rumburku, třebaže místně zůstalo ve Varnsdorfu. V červenci 1949 Krajský národní výbor gymnázium přestěhoval do Liberce, kde také krátce nato ukončilo svoji činnost, neboť většina učitelů i žáků se vrátila do Lužice.⁵⁰

3.2. Tři etapy v éře socialistického školství: JŠ 1953-1963, SVVŠ 1961-1970 a Gymnasium/Gymnázium v Rumburku 1968-1989

Komunistický převrat v únoru 1948 přinesl závažné změny i v československém školství. Jestliže idea jednotného školství měla již v první Československé republice četné zastánce, nyní se mohla plně uplatnit. Školský zákon z 21. dubna 1948 stanovil, že vzdělání I. stupně (pětiletá národní škola) i II. stupně (čtyřletá střední škola) je jednotné, povinné a bezplatné. Vedle toho byly zavedeny školy III. stupně (pro mládež nad patnáct let), k nimž patřilo i gymnázium zreformované na čtyřtřídní školu. V praxi to znamenalo, že žáci nižších škol gymnázií byli převedeni do nově zřízených čtyřletých středních škol. Ve spojitosti s tím se i na rumburském gymnáziu ve školním roce 1949/50 snížil počet tříd na čtyři o celkovém počtu osmi desítek žáků. Souběžně došlo i ke zmenšení a změnám v profesorském sboru. Po odchodu ředitele Františka Duška v roce 1951 zaujal jeho místo na dalších sedm let Jan

⁵⁰ Podrobněji k tomu Jaroslav MELICHAR, *Reálné gymnasium v Rumburku Staškovy lužickosrbské pobočky ve Varnsdorfu (1948-1949)*. In: Almanach 1991, s. 11.

Oprchal (TV-Z).⁵¹ Za zmínku také stojí, že i při rumburském gymnáziu byly podle nového školského zákona zavedeny jednoroční „Státní kursy pro přípravu pracujících na vysoké školy“, jejichž úkolem bylo ideově posílit a o dělnické kádry posílit univerzitní studentstvo.⁵²

Zavedení jednotné školy komunistickému režimu nestačilo. Na řadu přišlo přejímání sovětského modelu, o které se více než Zdeněk Nejedlý zasloužili mladí a draví straničtí ideologové.⁵³ Školský zákon o jednotné škole vydaný v dubnu 1953 zkrátil povinnou školní docházku z devíti na osm let a gymnaziální studium ze čtyř na tři roky. Dosavadní pětiletá národní škola a čtyřletá střední škola byly sloučeny v jedinou školu – osmiletou střední školu. Odborné školy III. stupně zůstaly čtyřleté a samostatné gymnázium jako typ školy bylo zrušeno. Bývalé gymnaziální třídy se začlenily do nově zřízené jedenáctileté střední školy (jednotná škola I., II. a III. stupně).

Rumburské gymnázium, nyní jedenáctiletka se po roce 1953 rozrostlo ze čtyř na jedenáct tříd, takže ve školním roce 1953/1954 již studovalo na škole 347 žáků. V následujícím školním roce bylo na škole zahájeno večerní studium pro pracující (zrušeno v roce 1959). V souladu s dobovým důrazem na technické obory byla na škole od 1. září 1959 zavedena polytechnizace výuky, práce v dílnách a na pozemku, při nichž se žáci měli seznamovat se základními principy soudobé výroby a získávat praktické návyky v obsluze strojů. Tento zásah do školské výuky přinesl hodně potíží a málo užitku.⁵⁴ Poslání bývalého gymnázia tak dostalo jiné zaměření.

Některé nedomyšlené a škodlivé změny v důsledku zákona z roku 1953 měl napravit další školský zákon, který Národní shromáždění přijalo 15. prosince 1960. Zásadní povahy bylo především prodloužení povinné školní docházky z osmi na devět let. Z jedenáctiletok vznikly dvě samostatné školy: základní devítileté školy (ZDŠ) a tříleté střední všeobecně vzdělávací školy (SVVŠ). Postupně byly zaváděny nové učebnice, jež se dále vyznačovaly

⁵¹ Stručně k této etapě J. KALUHA, *III. Státní reálné gymnázium*, s. 10.

⁵² Stručně se o tzv. „dělnické přípravce“ v Rumburku zmiňuje J. MELICHAR, *Historie gymnázia Rumburk*, s. 17.

⁵³ Vyplývá to ze stati Josefa HANZALA, *Zdeněk Nejedlý a poválečné české školství a kultura*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší*, supplementum 5. Semily 2000, s. 95-100.

⁵⁴ Podrobněji k tomu Josef KALUHA, *Jedenáctiletá střední škola (1953-1961)*. In: *85 let nejsevernějšího gymnázia v ČSFR. 1 rok obchodní akademie v Rumburku* [Almanach 1991], Rumburk 1991, s. 12-13 (zde také učební plán), srov. též J. MELICHAR: *Historie Gymnázia Rumburk*, s. 17.

zvýšenou pozorností k přírodovědným a technickým oborům. Také v Rumburku měli žáci na SVVŠ od 1. září 1961 učebnice a školské pomůcky zdarma.

Příznivý populační vývoj ve městě i v okolí přiměl vedení SVVŠ rozdělit od roku 1962 žáky do tří tříd s odlišným zaměřením a větším výběrem volitelných předmětů. Vyššímu počtu žáků odpovídal i vyšší počet maturantů. Jestliže v padesátých letech úspěšně složilo maturitní zkoušky 349 studentů, v šedesátých letech již 536. Pro porovnání je vhodné uvést i čísla pro další desetiletí: 576 (1971-1980) a 760 (1981-1990).⁵⁵ Celkově se šedesátá léta na škole vyznačovala jistým uvolněním politického dohledu, větší chutí do stavebních úprav školy a rozšířením zájmové činnosti, zvláště pak v tělovýchovné oblasti.⁵⁶

Tzv. Pražské jaro přineslo svěží vítr i do školských poměrů. Třebaže slibný vývoj byl v srpnu 1968 násilně zastaven sovětskou okupací, Národní shromáždění stačilo ještě v prosinci téhož roku přijmout zákon o gymnáziích, který se zčásti vracel před rok 1953, kdy tento typ střední školy byl zrušen. Rumburská SVVŠ se ještě v témže školním roce stala čtyřletým gymnáziem se dvěma přírodovědnými třídami a jednou třídou humanitní. První maturanti vyšli z obnoveného gymnázia roku 1972, kdy se již i v této škole začala prosazovat tuhá „normalizace“.⁵⁷

Nové učební plány z července 1969 sice uplatnily princip kvalitativní vnější i vnitřní diferenciaci, samo přijetí žáků však bylo znovu od roku 1970 omezeno politickými kritérii přijímacího řízení. Vnější diferenciaci spočívala v možnosti gymnázií různého typu s rozšířeným vyučováním přírodovědných oborů nebo moderních i klasických jazyků. Vnitřní diferenciaci zase umožnila zvýšit počet větví a volitelných předmětů.⁵⁸ Dalším úpravám tak jako tak nebyl ještě konec. Od roku 1976 bylo možno přijímat nadané žáky již z osmých tříd základních škol, což časem vedlo k tomu, že deváté třídy byly rušeny. Také rumburské gymnázium na to muselo reagovat úpravou učebního plánu. Mnohem hlubší změny v tomto ohledu si však vyžádala další vlna polytechnizace ve školním roce 1979/80. Stálý růst počtu žáků se odrazil i ve zvyšujícím se počtu žáků ve třídách. Jestliže na počátku padesátých let

⁵⁵ Počty maturantů jsem propočítala podle tabulky v Almanachu 1996, s. 106.

⁵⁶ Další podrobnosti uvádí Josef KALUHA, *Střední všeobecné vzdělávací škola (1961-1969)*. In: 85 let nejsevernějšího gymnázia v ČSFR. 1 rok obchodní akademie v Rumburku [Almanach 1991], Rumburk 1991, s. 14-16. Za zmínku stojí, že autor této stati byl ředitelem ústavu v letech 1958-1970.

⁵⁷ Náhled do tohoto období poskytuje stať J. MELICHARA, *Historie Gymnázia Rumburk*, s. 18.

⁵⁸ V širších souvislostech k tomu Růžena VÁŇOVÁ, *Školská reforma v ČSR ve 30. letech 20. století*. In: Německé a české reformně pedagogické vzdělávací a výchovné koncepty-analýza, komparace, Liberec 2008, s. 109-115.

jich bylo průměrně ve třídě 18, na konci osmdesátých let již 32 studentů. Nikoli však jen z těchto důvodů měly přelomové události z listopadu 1989 spontánní průběh.

3.3. Nový začátek: rumburské gymnázium po „sametové revoluci“

Nástup nové doby Rumburk zastihl stejně neočekávaně jako mnoho jiných venkovských měst. Počtem 10.968 obyvatel v roce 1995 Rumburk dosáhl zhruba stejné velikosti, jakou měl před sto lety.⁵⁹ Přes obrovskou výměnu obyvatelstva a přerušení jakýchkoli rodinných i jiných vazeb s dobou před koncem druhé světové války si město se svým okolím udrželo postavení významného střediska textilního, zejména bavlnářského průmyslu. Ten však neobstál v konkurenci s asijskými a jinými textilkami, takže dnes po něm zůstaly nevyužité tovární komplexy. Město si bude muset hledat nové zdroje obživy a více využívat své výhodné polohy na samotné hranici se sousedním Saskem.

Pád komunistického režimu v listopadu 1989 přinesl výrazné změny i ve školství. Na začátku roku 1990 proběhla na rumburském gymnáziu rehabilitace pedagogických pracovníků za neoprávněné postížení a diskriminaci, především po roce 1948 a 1968, na škole tak bylo rehabilitováno 9 pedagogů. Byl mezi nimi i ředitel Josef Kaluha, autor zatím nejpodrobnějšího sepsání historie rumburského gymnázia.

Novela školského zákona z května 1990 vytvořila legislativní předpoklady i pro obnovení osmileté formy studia. Na gymnáziu v Rumburku byl tento typ studia zaveden již od 1. září 1990. Zároveň s ním vznikla z rozhodnutí MŠMT z dubna 1990 obchodní akademie, která sídlila v budově gymnázia do roku 1992. Díky zájmu veřejnosti se v roce 1994 otevřelo i dálkové studium pro pracující. O rok později se podařilo všechny třídy gymnázia soustředit do jedné budovy pod jediný pedagogický sbor, neboť do té doby byly některé nižší ročníky z kapacitních důvodů elokovány při základních školách v Rumburku a ve Varnsdorfu.

V novém tisíciletí se gymnázium v Rumburku zařadilo do projektu MŠMT, který realizuje Výzkumný ústav pedagogický v Praze a spolufinancuje Evropský sociální fond v rámci projektu Pilot G. Tento projekt podporuje školskou reformu v České republice a soustřeďuje se na ověření tvorby a realizace školních vzdělávacích programů na gymnáziích. Kurikulum rumburského gymnázia vzniklo podle dvou rámcových vzdělávacích plánů pro základní vzdělávání a pro gymnaziální vzdělávání. Některé předměty (např. fyzika – chemie, zeměpis – dějepis aj.) byly integrovány. Jedním z cílů rumburského vzdělávacího programu

⁵⁹ Údaj převzat z *Velkého slovníku naučného. Encyklopedie Diderot M/Ž*, Praha 1999, s. 1267.

nazvaného „Na cestě“ se stalo přehodnocení faktografického učení pro učení a posílení autentické výuky svázané se světem mimo školu. Podstata tvorby vlastního kurikula tak spočívá v přenesení maximální zodpovědnosti na školu a tím jí umožňuje maximální volnost a vlastní rozvoj.

Co říci závěrem?

Gymnázium založené v roce 1906 sdílelo převratné události spolu s městem, včetně dvou okupací cizími vojsky. Během své stoleté existence Gymnázium 15x změnilo svůj oficiální název. S každou změnou názvu byly spojeny tu větší, tu menší reformy školy a učebních osnov. V roce 2006 Gymnázium Rumburk oslavilo sto let od svého založení. Z celkového počtu 3909 absolventů se jich dostavilo 831 včetně nejstarší maturantky paní Brunhildy Krupkové (Stracke) ze Šluknova, která absolvovala s vyznamenáním v roce 1940.⁶⁰ Přítomno byla i mnoho bývalých profesorů, jichž na ústavu působilo celkem 386.⁶¹ Rumburské gymnázium tím naznačilo, že je třeba se vyrovnávat s celou zděděnou minulostí. Ani budoucnost nebude bez překážek. Zavedení státních maturit se stalo první velkou zkouškou, která na Gymnázium Rumburk čekala. Bude jich ovšem více, podobně jako v minulosti. Teprve časem se ukáže, jak v nich obstojí.

⁶⁰ Viz *Absolventi Gymnázia Rumburk* [z let 1913/14 – 2003/05]. In: Almanach 2006, s. 109-150, zde s. 115.

⁶¹ Viz *Pedagogický sbor Gymnázia v Rumburku (státního i spolkového) od založení*. In: Almanach 2006, s. 31-37.

Seznam pramenů a použité literatury

Prameny:

Státní okresní archiv Děčín

Fond: Německé státní reálné gymnasium Rumburk

Značka: NSRG RBK, číslo listu NAD: 144

Kronika školy, třídní seznamy, spisy a třídní výkazy z let 1905-1945

Fond: Spolkové československé reálné gymnasium U.M.Š.

Značka: SČRG RBK, číslo listu NAD: 1303

Výroční zprávy, spisy, třídní výkazy, třídní knihy a kronika z let 1936-1938

Fond: Gymnasium Rumburk

Značka G RBK, číslo listu NAD: 1414

Třídní katalogy, maturitní protokoly a hlavní katalogy z let 1945-1953

Archiv Gymnázia v Rumburku

Zde zejména doklady k jubilejním akcím, školním soutěžím, dále jubilejní a jiné publikace

Městské muzeum Rumburk

Sbírka pohlednic a výtvarných vedut města

Vzpomínky (ve výběru):

JIRÁK, Josef, *Zpráva o okupaci Rumburku*. In: Almanach 2006, s. 21-23.

KASAL, Jan, *Non scholae sed vitae. Vzpomínka na profesory*. In: Almanach 1996, s. 34-35.

Na co vše jsme si vzpomněli po více než padesáti letech. Vybráno z textu Almanachu maturantů z roku 1952. In: Almanach 2006, s. 43-54.

OPRCHAL, Jan, *Můj životní příběh*. In: Almanach 1996, s. 28-29.

TŮMA, Emil, *Chmelové brigády*. In: Almanach 1991, s. 21.

Z vyprávění prof. Františka Sládka. In: Almanach 1998, s. 31

Z vyprávění ředitele Františka Duška. In: Almanach 1996, s. 27.

Přehledy:

Absolventi Gymnázia Rumburk [1914-2005]. In: Almanach 2006, s. 109-150.

Pedagogický sbor gymnázia v Rumburku (Státního i spolkového) od založení. In: Almanach 2006, s. 31-37.

Ředitelé [a od roku 1953 i jejich zástupci] Gymnázia v Rumburku. In: Almanach 2006, s. 28-29.

Seznam žáků ostatních tříd Oberschule ve školním roce 1944-1945. In: Almanach 2006, s. 152-154.

Seznam žáků reálného gymnasia v Rumburku – Staškovy lužickosrbské pobočky ve Varnsdorfu [1948-1949]. In: Almanach 2006, s. 151-152.

Seznam žáků Spolkového československého reálného gymnázia ÚMŠ [1937-1939]. In: Almanach 2006, s. 151.

Literatura:

[Almanach 1991] *86 let nejsevernějšího gymnázia v ČSFR. 1. rok obchodní akademie v Rumburku,* Rumburk 1991.

[Almanach 1996] *Gymnázium Rumburk. Almanach k 90. výročí založení školy,* Rumburk 1996.

[Almanach 2006] *100 let Gymnázia Rumburk, 1906-2006,* Rumburk 2006.

BARTUŠEK, Václav, *Dějiny a specifika piaristických gymnázií v českých zemích v 17. a 18. století (do roku 1778).* In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně,* Semily 2000, s. 15-22.

ČORNEJOVÁ, Ivana, *Organizace jezuitského školství před rokem 1773.* In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší, supplementum 5.* Semily 2000, s. 9-14.

DAŇHELKA, Jiří, *Před sto lety vzniklo vinohradské gymnázium.* In: *Res Musei Pragensis. Měsíčník Muzea hlavního města Prahy 2,* 1992, č. 9, s. 2-6.

GARKISCHOVÁ, Kamila, *Působení piaristů v Berouně.* In: *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci. Sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna ve dnech 4. - 5. 6. 2003.* Praha 2003, s. 96-110.

- HANZAL, Josef, *Zdeněk Nejedlý a poválečné české školství a kultura*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší, supplementum 5*. Semily 2000, s. 95-100.
- HANZAL, Josef, *Příspěvek k dějinám školství a jeho správy v Čechách v letech 1775-1848*. Sborník archivních prací 26, 1976, č. 2, s. 221-260.
- HÄRTEL, Hanuš – KALUHA, Josef, *Pohledy do dějin gymnázia v Rumburku (1906-1991)*. In: *85 let nejsevernějšího gymnázia v ČSFR. 1 rok obchodní akademie v Rumburku [Almanach 1991]*, Rumburk 1991, s. 6-10.
- HÄRTEL, Hanuš, *I. Státní reálné gymnázium (1906-1938)*. In: *85 let nejsevernějšího gymnázia v ČSFR. 1 rok obchodní akademie v Rumburku [Almanach 1991]*, Rumburk 1991, s. 6-7.
- HAVRÁNEK, Jan, *Role gymnázií při vytváření kulturní elity českého národa v 2. polovině 19. století*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší, supplementum 5*. Semily 2000, s. 61-71.
- HRONEK, J., *Dějiny pedagogiky v obrysech*. Praha 1953, s. 93.
- JANDOVÁ, Lucie, *Gymnázium v Českých Budějovicích ve druhé polovině 18. století*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně. Semily 2000, s. 139-150.
- KALUHA, Josef, *Spolkové Československé reálné gymnázium Ústřední Matice školské (1936-1938)*. In: *85 let nejsevernějšího gymnázia v ČSFR. 1 rok obchodní akademie v Rumburku [Almanach 1991]*, Rumburk 1991, s. 7-8.
- KALUHA, Josef, *III. Státní reálné gymnázium – první léta v osvobozené vlasti (1945-1953)*. In: *85 let nejsevernějšího gymnázia v ČSFR. 1 rok obchodní akademie v Rumburku [Almanach 1991]*, Rumburk 1991, s. 9-10.
- KALUHA, Josef, *Jedenáctiletá střední škola (1953-1961)*. In: *85 let nejsevernějšího gymnázia v ČSFR. 1 rok obchodní akademie v Rumburku [Almanach 1991]*, Rumburk 1991, s. 12-13.
- KALUHA, Josef, *Střední všeobecné vzdělávací škola (1961-1969)*. In: *85 let nejsevernějšího gymnázia v ČSFR. 1 rok obchodní akademie v Rumburku [Almanach 1991]*, Rumburk 1991, s. 14-16.
- KALUHA, Josef, *Gymnasium – Gymnázium – čtyřletá všeobecně vzdělávací škola*. In: *85 let nejsevernějšího gymnázia v ČSFR. 1 rok obchodní akademie v Rumburku [Almanach 1991]*, Rumburk 1991, s. 17-19.

- KLÍMOVÁ, Jarmila, *Reforma středního školství v roce 1908*. In: Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně. Semily 2000, s. 72-79.
- KOWALSKÁ, Eva, *Unifikačné tendencie v školstve habsburskej monarchie v 18. až 1. polovici 19. storočia*. In: Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší, supplementum 5. Semily 2000, s. 30-41.
- LENDEROVÁ, Milena, *Úsilí o vyšší dívčí vzdělání v Čechách 19. století*. In: Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší, supplementum 5. Semily 2000, s. 49-60.
- MAŠKOVÁ, Věra, *Německé státní gymnázium v Českém Krumlově 1871-1945*. In: Státní okresní archiv Český Krumlov 1999-2004. Český Krumlov, Státní oblastní archiv Třeboň 2004, s. 35-45.
- MELICHAR, Jaroslav, *Reálné gymnasium v Rumburku Staškovy lužickosrbské pobočky ve Varnsdorfu (1948-1949)*. In: 85 let nejsevernějšího gymnázia v ČSFR. 1 rok obchodní akademie v Rumburku [Almanach 1991], Rumburk 1991, s. 11.
- MELICHAR, Jaroslav, *Počátky středního školství v Rumburku*. In: Gymnázium Rumburk. Almanach k 90. výročí založení školy [Almanach 1996], Rumburk 1996, s. 11.
- MELICHAR, Jaroslav, *Historie Gymnázia Rumburk a středního všeobecně vzdělávacího školství na Rumbursku*. In: Gymnázium Rumburk. Almanach k 90. výročí založení školy [Almanach 1996], Rumburk 1996, s. 12-20.
- MELICHAROVÁ, Alena [am], *První století gymnázia*. In: 100 let Gymnázia Rumburk, 1906-2006, Rumburk 2006 [Almanach 2006], s. 9-27..
- MERTO VÁ, Štěpánka, *České reálné gymnázium v Chomutově 1935-1938*. In: Památky - příroda - život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska 34, 2002, č. 1, s. 19-22.
- MORKES, František, *Gymnázia v letech předmnichovské republiky*. In: Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně. Semily 2000, s. 80-94
- MORKES, František, *Devětkrát o českém školství*, Praha 2004.
- NĚMEČEK, Jiří, *Jezuitské gymnázium v Hradci Králové a jeho přínos pro město (do zrušení řádu)*. In: Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně. Semily 2000, s. 163-167.

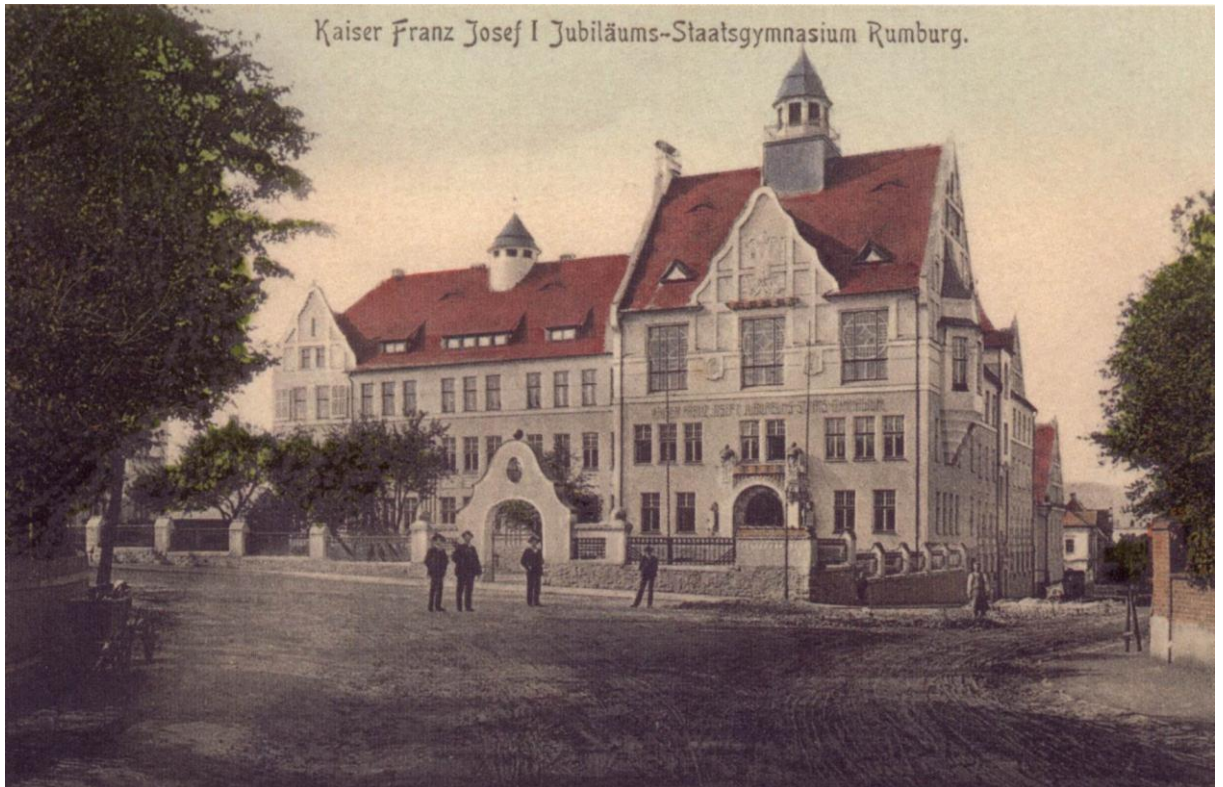
- NOVOTNÝ, Miroslav, *Kolej Tovařystva Ježíšova v Jindřichově Hradci v letech 1594-1648*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně. Semily 2000, s. 129-138.
- Ottův slovník naučný I-XXVII + svazek dodatků*, Praha 1888-1909, přetisk Praha 1996-2003.
- Ottův slovník naučný nové doby. Dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému I-XII* (nedokončen) Šéfredaktor univ.prof. Dr. Bohumil Němec, Praha 1929-1943, přetisk Praha 1996-2003.
- RŮŽIČKA, Jindřich, *Kapitoly z dějin gymnázia v Litomyšli v 2. polovině 19. století*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně. Semily 2000, s. 168-172
- RÝDL, Karel, *K roli jičínského gymnázia jako národně kulturní instituce v 19. století*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší, supplementum 5*. Semily 2000, s. 185-194.
- SOMR, Miroslav, *Dějiny školství a pedagogiky*, Praha 1987.
- SUKOVÁ, Petra, *Benediktinské gymnázium v Broumově v letech 1775-1810*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně. Semily 2000, s. 151-157.
- SVATOŠ, Martin, *Exner-Bonitzovy školské reformy a jejich důsledky pro gymnaziální školství v habsburské monarchii*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší, supplementum 5*. Semily 2000, s. 42-48.
- VÁŇOVÁ, Růžena, *České gymnázium v 70. a 80. letech 20. století*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24.-25. června 1999 v Jičíně. Semily 2000, s. 101-114.
- VÁŇOVÁ, Růžena, *Tereziánská reforma a český učitel*. In: *Všeobecné vzdělávání pro všechny*, Praha 2005, s. 149-158.
- VÁŇOVÁ, Růžena, *Školská reforma v ČSR ve 30. letech 20. století*. In: *Německé a české reformně pedagogické vzdělávací a výchovné koncepty-analýza, komparace*, Liberec 2008, s. 109-115.
- Velký slovník naučný. Encyklopedie Diderot M/Ž*, Praha 1999.
- WINTR, Zikmund, *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906.

Přílohy.

I. Rumburské gymnázium krátce po dostavbě roku 1909. Kresba na soudobé pohlednici

II. Kaiser Franz Josef I. Jubiläums-Staatsgymnasium Rumburg. Barevná pohlednice z let 1910-1918.

III. Domovní řád pro studenty Císařského královského státního gymnázia v Rumburku.

*Beilage A./
ad L. 477 ai 1913.*

HAUSORDNUNG

für die Schüler
des k. k. Staatsgymnasiums in Rumburg.

1. Die Lehrzimmer werden um 7¹/₄ und 1¹/₄ Uhr, somit ¹/₄ Stunde vor Beginn des Unterrichtes geöffnet. Innerhalb dieser Zeit haben sich die Schüler in ihren Klassen zu versammeln. Vor dem Schulgebäude auf der Straße oder im Stiegenhause herumzustehen, ist nicht gestattet. Das Aufsuchen der Aborte vor Beginn des Vor- und Nachmittagsunterrichtes ist tunlichst zu vermeiden.

2. Auf den Stiegen darf nur rechts gegangen werden. Die Schüler dürfen in den Pausen nicht in andere Stockwerke gehen.

3. Den Schülern wird im eigenen Interesse die größte Reinlichkeit zur Pflicht gemacht.

Zum Abstreifen des Straßenkotes von den Schuhen sind die Eisengitter vor den Stiegen zu benützen, das Ausspucken ist nur in die bereit stehenden Spucknapfe gestattet. Papierfetzen und unbrauchbare Gegenstände dürfen nicht auf den Stiegen, auf dem Gange, in den Klassenzimmern oder auf dem Hofe weggeworfen werden, sondern sind in die dazu bestimmten Körbe zu geben.

Die Lehrzimmer und die in ihnen befindlichen Gegenstände (Bänke, Bilder, Wandkarten u. dgl.) sind in gutem Zustande zu erhalten, insbesondere ist das Verschütten der Tinte auf die Bänke und auf den Fußboden zu verhüten.

In den Aborten ist die größte Reinlichkeit zu beobachten.

4. Die Beleuchtungs- und Beheizungskörper, ebenso die Hydranten sind von den Schülern vollständig unbehelligt zu lassen.

5. Jede Beschädigung an den der Anstalt gehörigen Einrichtungsgegenständen verpflichtet zum Schadenersatze und unterliegt je nach den Umständen disziplinarer Bestrafung.

6. Das Abwischen der Schultafel und das Öffnen der Fenster in den Lehrzimmern geschieht nach der Anordnung der Klassenvorstände.

7. In den Lehrzimmern Bücher oder Requisiten über die Mittagspause oder über Nacht zurückzulassen, ist strenge untersagt.

Der Lehrkörper des k. k. Staatsgymnasiums
in Rumburg.

IV. Oficiální názvy Gymnázia Rumburk v historickém vývoji.

1906/1908	Staatsgymnasium in Rumburg
1908/1918	Kaiser Franz Joseph I. Jubiläums – Staatsgymnasium in Rumburg
1918/1920	Staatsgymnasium in Rumburg
1920/1938	Německé státní reálné gymnasium v Rumburku – Deutsches Staatsrealgymnasium in Rumburg
1936/1938	(souběžně) Spolkové československé reálné gymnasium Ústřední Matice školské
1938	Konrad Henlein Realgymnasium in Rumburg
1939/1945	Oberschule für Jungen in Rumburg
1945/1948	Státní reálné gymnasium v Rumburku
1948/1953	Gymnasium v Rumburku
1953/1963	Jedenáctiletá střední škola v Rumburku
1961/1970	Střední všeobecně vzdělávací škola v Rumburku
1968/1970	Gymnasium v Rumburku
1975/1990	Gymnázium v Rumburku
1990/1992	Gymnázium, obchodní akademie a obchodní škola v Rumburku
1992/dosud	Gymnázium v Rumburku

Souhlasím s tím, aby moje bakalářská práce byla půjčována ke studijním účelům. Žádám, aby citace byly uváděny způsobem užívaným ve vědeckých pracích a aby se vypůjčovatelé řádně zapsali do přiloženého seznamu.

V Praze dne 25. června 2011

Pořadové číslo	Jméno čtenáře	č. ISIC karty	Bydliště	Datum